

Monumentnummer*: 528857

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 14 februari 2006
Kadaster deel/nr: 82869/43

*Monumentnaam***

Sonsbeek

Complexnummer

528855

Complexnaam

Sonsbeek

*Woonplaats**

Arnhem

*Gemeente**

Arnhem

*Provincie**

Gelderland

*Straat**

Tellegenlaan

*Nr**

3

*Toev.**

*Postcode**

6814 BT

*Woonplaats**

Arnhem

Situering

Bij

Locatie

*Kadastrale gemeente**

Arnhem

*Sectie**

N

*Kad. object**

Appartement

Grondperceel

6930

Arnhem

N

7356

Arnhem

N

7346

Arnhem

N

6814

Arnhem

N

7351

Arnhem

N

7353

Arnhem

N

7348

Arnhem

N

329

Arnhem

N

7906

Arnhem

N

7349

Arnhem

N

7347

Arnhem

N

7350

Arnhem

N

7335

Arnhem

N

7831

Arnhem

N

6816

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	N			6928
Arnhem	M			1917
Arnhem	N			1891
Arnhem	N			7355
Arnhem	N			6926
Arnhem	N			7354
Arnhem	N			6813
Arnhem	N			7352
Arnhem	N			8102
Arnhem	N			8103
Arnhem	N			4919

*Rijksmonumentomschrijving***

Omschrijving

Het PARK van Sonsbeek is aangelegd in landschapstijl en dateert in de huidige verschijningsvorm hoofdzakelijk uit de jaren twintig van de 19de eeuw. De aanleg kenmerkt zich door paden met slingerend verloop en door een bijzonder fraai uitgewerkt stelsel van zichtlijnen over weiden en vijverpartijen in het beekdal, ingekaderd door bosranden en boomgroepen. De gebouwde elementen in het park, maar ook delen van de omringende stedelijke bebouwing vormen afwisselend de focuspunten in de taferelen. In de directe omgeving van het hoofdgebouw, aan de noordoostzijde, zijn nog relictten van de 18de-eeuwse, formele lanenstructuur aanwezig.

In hoofdzaak bestaat het park uit twee delen: een meer open parkgedeelte rondom het beekdal aan de westzijde en een bebost, dicht parkgedeelte op de hellingen aan de oostzijde.

De hoofdingang van het park ligt aan de Apeldoornseweg. Deze wordt gevormd door een half rond voorplein, waarachter twee portierswoningen liggen met daartussen de toegang (zie hiervoor onderdeel 4). Vanaf de ingang voert een weg direct naar het dichtbij gelegen huis Sonsbeek, (zie hiervoor onderdeel 1). Vanuit het huis is een waaier van zichten geschapen in de vorm van door boom- en beplantingsgroepen gescheiden taferelen. De stedelijke fronten langs de Zijpendaalseweg en de Sonsbeekweg spelen in deze zichten een belangrijke rol. Omgekeerd is er langs dezelfde zichtlijnen vanuit de omgeving een steeds wisselend zicht op het huis Sonsbeek.

Het beboste parkgedeelte aan de oostkant bestaat grotendeels uit gemengd loofbos. De slingerpaden worden op enkele plaatsen begeleid door laanbeplanting. Dit parkgedeelte is zeer reliëfrijk. Verschillende hellingen zijn steil. In dit gedeelte bevinden zich verschillende ornamentele objecten. In de as voor het huis ligt de hertenkamp uit de jaren twintig van de 19de eeuw, met bovenaan de helling achter de open ruimte het vroeg 20ste-eeuwse hertenverblijf in chaletstijl (zie hiervoor onderdeel 13). De top van de helling heet de Apostelenberg; hier staan in een cirkel geplante linden. Voor het bestijgen van de heuvels zijn eenvoudige trappen in de helling gemaakt. Iets verder in noordelijke richting staat de Belvédère uit 1821 (zie hiervoor onderdeel 12); ten westen daarvan ligt de Ronde Weide, waar ten tijde van Van Heeckeren zwarte schapen graasden als romantische invulling en verrassingselement in het bos. Ten westen van het huis bevinden zich de restanten van de oude moestuin (zie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

hiervoor onderdeel 11).

Het westelijke parkdeel rondom de St. Jansbeek, bevat de meer opzienbarende onderdelen van de landschappelijke aanleg. Een reeks van vijvers wordt gevoed met water dat in hoofdzaak vanaf Zypendaal komt door middel van een duiker en een waterval. Behalve die functionele verbinding bestaat in het hoofddal ook een belangrijke visuele verbinding tussen Sonsbeek en Zypendaal langs een zichtas. Binnen het park liggen twee zijdalen. In het meest noordelijke zijdal ligt de Parkweg. Dit dal is een grotendeels open ruimte omgeven door boswanden. Onderin dit zijdal ontspringt een korte waterloop met een kleine waterval, lager uitmondend in de Grote Vijver. Waar dit zijdal aansluit op het hoofddal staat de boerderij aan de Parkweg (zie hiervoor onderdeel 8). Het tweede zuidelijker gelegen zijdal ligt geheel in het bos. Ook hier bevindt zich een waterloop die uitmondt in de Koude Vijver. Tussen de Koude Vijver en de loop van de St. Jansbeek ligt een bronbos.

Bovenin het dal van de St. Jansbeek ligt de Grote Vijver (gegraven in 1806) met daarin een eiland. Rondom deze vijver en ook verder in het beekdal staan bomen in grotere en kleine groepen. Uit de Grote Vijver ontspringt de Grote Waterval met grot. Hiervoor werd de Geldersche Molen afgebroken in 1826 (zie hiervoor onderdeel 14). Na een kleine slinger in de waterloop is er een brug: de Hangbrug (zie hiervoor onderdeel 15), met direct daarna de Kleine Waterval (zie hiervoor onderdeel 14). Het daarop volgend slingerend beekgedeelte heeft een zijtak waardoor een schiereilandje wordt gevormd. Weer iets verder op ligt de Zwanenburg (zie hiervoor onderdeel 15). Na deze brug verbreedt de waterloop zich tot de Fonteinvijver, waarin behalve de fontein uit de jaren twintig van de 19de eeuw ook een eiland ligt. Tegelijk met de verbreding van de waterloop verbreedt zich ook de dalruimte en wijken de bosranden, waardoor een grote open ruimte wordt gevormd: de Grote Weide. De St. Jansbeek loopt langs twee watermolens (zie hiervoor de onderdelen 5, 6 en 7), omlijst door boomgroepen door deze open ruimte. Hogerop in de helling, afzonderlijk van het hierboven beschreven stelsel van waterpartijen ligt nog de Karpervijver tussen de boomgroepen ten zuidwesten van het huis.

Wegens de grote hoogteverschillen in het park zijn op enkele plaatsen afvoersystemen aangelegd, die het overtollige water van de hoger gelegen parkdelen (noord- en noordoostelijke deel) moeten afvoeren naar het beekdal van de St. Jansbeek. In sommige gevallen werden eenvoudige smalle gootjes gegraven (zie hiervoor onderdeel 14).

Tot aan het begin van de 20ste eeuw waren op een heuveltop aan de laan tussen de Ronde Wei naar de Grote Vijver twee nutsgebouwen te vinden: een ijskelder en een watertoren. Van beide zijn alleen nog een bakstenen ring en een vloer in het terrein waarneembaar.

In het park is sprake van diverse soorten historische hekwerken, geplaatst langs de buitenranden en langs weiden en bosranden. De smeedijzeren hekwerken (met name langs de Apeldoornseweg) verkeren nog in oorspronkelijke staat. Het zijn eenvoudige smeedijzeren hekwerken met vierkante hekstijlen met ingesnoerde beëindiging en ronde spijlen met afgepunten top. De stijlen zijn naar achteren toe afgeschoord middels gebogen steunen. De hekwerken bezitten aan boven- en onderzijde een horizontale regel.

Op diverse plaatsen bevinden zich rustieke houten hekwerken, gevormd uit ruwe boomtakken. De weide-afscheidingsen, bestaande uit hoge, aan de bovenzijde afgeronde hardstenen en eiken palen met horizontale houten regels gaan eveneens terug tot het begin van de 19de eeuw. Deze hekwerken komen al op oude, vroeg 19de-eeuwse afbeeldingen van het park voor. Vergelijkbare hekwerken zijn op de buitenplaats Enghuizen te Hummelo -

ook Van Heeckerenbezit - te vinden. In later jaren werden vele hardstenen palen vervangen door exemplaren in basaltlava, beton of hardhout.

Waardering

De TUIN- EN PARKAANLEG behorend tot de historische buitenplaats Sonsbeek is van algemeen cultuurhistorische en tuinhistorisch belang:

- wegens de ouderdom;
- wegens de gaafheid;
- wegens de kwaliteit van het ontwerp waarbij knap gebruik gemaakt is van de terreinomstandigheden en bestaande opstallen;
- als een fraai voorbeeld van een landschappelijke aanleg uit het begin van de 19de eeuw in samenhang met het in dezelfde tijd verbouwde hoofdgebouw;
- wegens de karakteristieke afwisseling van open en gesloten ruimtes;
- wegens de vista's vanuit en naar het hoofdgebouw over de vijvers en naar het beekdal;
- wegens het karakteristieke padenpatroon;
- wegens de opmerkelijke waterwerken;
- wegens de visueel-ruimtelijke context waarin de gebouwen een bewuste plaats hebben gekregen.

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Tuin, park en plantsoen

Functie

Historische aanleg